

38. Programové teze Demokratického fóra komunistů, Praha 27. 11. 1989, Original, 6 S.
39. S čím jde DFK na mimořádný sjezd KSČ, 18. 12. 1989.
40. Rudolf Převrtil: DFK: jak dál? в: Rudé právo 5. 1. 1990.
41. Hlavní vystoupení na setkání demokratického fóra komunistů ve sjezdovém paláci PKOJF Praha dne 7. 12. 1989, 3 S. Original.
42. Zpravodaj Demokratického fóra komunistů, Nr. 1-5, 1989, Original.
43. Prohlášení DFK k mimořádnému sjezdu KSČ, Praha 21. 12. 1989, Original.
44. Jak dál, в: Lidová demokracie, 27. 1. 1990.
45. Интерв'ю з М. Рандсдорфом (M. Ransdorf): Nejsem člověk od víry. Naše pravda, 1993, Nr. 36.
46. Prohlášení přípravného výboru „Strany nezávislé levice“, Praha, 6. 1. 1990, Original.
47. Votava, Vratislav (1993): Radikální levice v Československu. in: Dialog sever – jih, západ – východ, No. 1.
48. Minimální společný program levice, prohlášení. В: Polarita, Levá alternativa. 22. Oktober 1990, Nr. 6.
49. Переговори делегації президіуму КПЧ та підготовчого комітету Чеської соціал-демократичної партії 23 травня 1968 р., Архів Чехословацької соціал-демократичної партії. Збірка документів, не пронумерована.
50. Protokoll des XXIV. (Erneuerungs-)Parteitages der Tschechoslowakischen Sozialdemokratie, Praha 1990.
51. Відозва підготовчого комітету. Pravo lidu, 1989, Nr. 1.
52. Програмні тези чехословацької соціал-демократичної партії Programmerklärung. в: Rudé právo, 14. Dezember 1989.
53. Beume, Klaus von (1994): Systemwechsel in Osteuropa, Suhrkamp, Frankfurt/ M.
54. Brokl, Lubomír (1994): Perspektivní opoziční politika a česká sociální demokracie. Lidové noviny, 11. Februar 1994.

Ворачек Э. Возрождение левых политических сил в Чехословакии накануне и после ноября 1989 г.

Рассматривается возрождение левых политических сил (Оброды, Демократического форума коммунистов и т.д.) в Чехословакии в 1989 г. Анализируются противоречия этого процесса и влияние на него тоталитарного наследия.

Ключевые слова: левые партии, власть, оппозиция, Оброда, Демократический форум коммунистов.

Vorachek E. The revival of the leftist political forces in Czechoslovakia before and after November 1989

The revival of leftist political forces (Obrody, Democratic Forum of the Communists etc.) in Czechoslovakia in 1989 is being described. The controversies of this process and the influence of totalitarian heritage are being analysed.

Key words: leftist parties, power, opposition, Obroda, Democratic Forum of the Communists

УДК 94:341.123:328.161.2(497.1)“1990”

К. О. Шимкевич

КООРДИНУЮЧА РОЛЬ ООН У ВРЕГУЛЮВАННІ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ У КОЛИШНІЙ ЮГОСЛАВІЇ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1990-Х РР.)

Стаття присвячена дослідженню одного із аспектів діяльності ООН щодо врегулювання "балканської кризи" першої половини 1990-х рр. Головний акцент зроблений на розкриття особливостей роботи ООН як координуючого центру по об'єднанню зусиль міжнародних організацій у подоланні кризової ситуації у колишній югославській федерації.

Ключові слова: колишня Югославія, масові порушення, Сили ООН з охорони, "безпечні зони" ООН.

Міжнародні організації відіграють значну роль у подоланні кризових явищ та гуманітарних катастроф у різних регіонах світу. Особливо їх робота є необхідною під час збройних конфліктів, коли мирні жителі стають жертвами активних військових дій. Найбільш ефективними зусилля даних організацій є при спільній, скоординованій, цілеспрямованій діяльності. У сучасній системі міжнародних відносин координуючу та об'єднуючу роль у зонах військових дій здебільшого виконує Організація Об'єднаних Націй. Досить яскраво це можна простежити під час конфліктів на Близькому Сході, Африці, на Кавказі, Балканському півострові. Останній регіон є прикладом того, як спільні зусилля міжнародних організацій під егідою ООН сприяли встановленню миру на території колишньої Югославії, розв'язанню проблеми Косова, розслідуванню військових злочинів проти мирного населення. Впродовж останніх двадцяти років робота ООН у Балканському регіоні була тісно пов'язана з подіями у колишній югославській федерації та визначалась внутрішніми процесами у Боснії і Герцеговині, Косово, Македонії, Сербії, Хорватії і Чорногорії.

Діяльність ООН у колишній Югославії залишається актуальною і цікавою для дослідження. Деякі аспекти даної теми були предметом наукового інтересу юристів, політологів, істориків. Зокрема, в українській та зарубіжній історичній науці велику увагу приділяли вивченню миротворчих і гуманітарних аспектів діяльності ООН у процесі врегулювання югославської кризи [1-5; 8-10]. Окремо розроблялись теми, присвячені військовим операціям ООН та НАТО під час міжетнічного конфлікту у колишній Югославії у рамках співробітництва щодо підтримання системи колективної безпеки у світі [6-7; 11-14]. Втім, роль ООН як координатора у різних аспектах врегулювання кризи на Балканах є мало досліджуваною як в українській, так і в зарубіжній історіографії. Джерельну базу дослідження в рамках даної статті забезпечили резолюції Ради Безпеки ООН, звіти Генерального секретаря до Ради Безпеки ООН, періодичний звіт Спеціального представника Комісії ООН зі справ людини [16-19; 21-32; 34-37], які дозволили звернути увагу на важливі

моменти у роботі даної організації у колишній Югославії в період 1991-1995 рр. Методологічною основою статті стали принципи багатofакторності та історизму, які забезпечили можливість системного дослідження, дозволили проаналізувати чинники, які визначали напрями роботи ООН у регіоні.

У даній статті акцент зроблений на дослідженні діяльності ООН під час активних військових дій у 1991-1995 рр., тому що саме в цей період ООН стала своєрідним центральним координуючим органом щодо врегулювання "балканської кризи" та початку розслідування злочинів проти мирного населення.

Перш, ніж розглянемо діяльність ООН по координації зусиль по врегулюванню кризових явищ і процесу встановлення миру у колишній югославській федерації, необхідно коротко оглянути передісторію цього питання. Ситуація на території колишньої югославської федерації загострилась у 1980-х рр. внаслідок погіршення економічної ситуації у державі, ускладнення міжнаціональних і міжрелігійних протиріч, прагнення кожної з республік СФРЮ змінити власний адміністративний устрій. Каталізатором кризи була активізація албанського руху в Косово, який досяг свого апогею у 1989 р. і призвів до посилення подібних рухів у всіх республіках СФРЮ.

Впродовж 1990-1991 рр. у республіках колишньої Югославії формувались вогнища локальних конфліктів, які пізніше призвели до широкомасштабних воєнних дій. Основними проявами "балканської кризи" першої половини 1990-х рр. стали: проголошення Боснією і Герцеговиною, Словенією, Македонією і Хорватією незалежності; введення федеральним урядом Белграду підрозділів Югославської народної армії (далі – ЮНА) до цих держав; ускладнення етнічної ситуації.

Світова громадськість з самого початку розпаду Югославії намагалась не допустити ескалації конфлікту. Так, під тиском міжнародних організацій і провідних держав світу військові частини ЮНА були виведені з республік. Крім того, Рада Безпеки ООН запровадила різноманітні санкції проти федерального уряду Югославії [15, с.23]. Втім, зупинити поглиблення конфлікту у Боснії і Герцеговині та Хорватії не вдалось. Головними причинами цього стали: прагнення керівників республік колишньої Югославії створити етнічно чисті держави за рахунок змін територіальних кордонів і переселення національних меншин. У результаті військових дій між боснійською, сербською та хорватською арміями великі потоки біженців та переселених осіб були вимушені покидати місця постійного проживання. Крім того, мирні жителі досить часто ставали жертвами насилля, "етнічних чисток", знущань, убивств. У такий спосіб штучно створювались передумови та причини для скоєння масових військових злочинів проти цивільних осіб та порушення прав людини.

В таких умовах у державах колишньої СФРЮ розгорнули свої гуманітарні місії міжнародні, регіональні та неурядові організації. Ускладнення ситуації на території колишньої югославської федерації через подальшу ескалацію військових дій потребувало від міжнародної спільноти вироблення єдиного підходу щодо врегулювання конфлікту та захисту мирного населення. На той момент тільки ООН мала необхідний досвід проведення вдалих миротворчих і гуманітарних операцій у різних регіонах світу. Саме тому, Організація Об'єднаних Націй взяла на себе роль координатора зусиль міжнародних організацій у подоланні кризи у колишній Югославії у першій половині 1990-х рр.

У резолюціях 721 (1991) та 724 (1991) Ради Безпеки ООН було визначено створення місії з підтримання миру на території колишньої СФРЮ [16-17]. При цьому були враховані зауваження Генерального секретаря щодо ситуації у республіках СФРЮ та побажання країн-членів ООН вжити негайних заходів для припинення воєнних дій у колишній Югославії. Перед розгортанням миротворчої операції, Рада Безпеки ООН вирішила надіслати до колишньої югославської федерації військових спостерігачів, які увійшли до складу групи офіцерів ООН зі зв'язку. Визначальним фактором для створення подібної групи було підписання на початку січня 1992 р. у Сараєво "Імплементативної угоди про негайне припинення вогню" [18, с.111]. До складу групи зв'язку увійшли 50 неозброєних офіцерів – представників від трьох різних формувань, які приймали участь у миротворчих операціях ООН. Дана група офіцерів, очолювана полковником Дж. Вільсоном з Австралії, прибула до колишньої Югославії 14 січня 1992 р. [18, с.111]. Головними завданнями їх діяльності були: проведення спостережень щодо виконання угоди про припинення вогню; вивчення фактів, які заважали проведенню миротворчої операції; вироблення методів для подолання цих перешкод.

Спочатку мандат групи офіцерів ООН зі зв'язку передбачав лише чотири тижні роботи на території держав колишньої Югославії. Втім, через необхідність розширити територію діяльності та технічними причинами, Рада Безпеки ООН подовжила дію мандата та розширила склад групи до 75 осіб [18, с.116]. Крім того, було вирішено набрати допоміжний персонал з представників місцевого населення і країн-членів ООН.

Для забезпечення більш ефективної роботи на місцях, офіцери зв'язку підтримували контакти з Місією спостереження Європейського співтовариства та різними гуманітарними організаціями. Це дозволило функціонально розподілити обов'язки та збільшити надходження інформації про масові порушення проти мирних жителів та недотримання угоди про припинення вогню.

Паралельно із роботою групи офіцерів зв'язку, до колишньої Югославії були направлені заступник Генерального секретаря ООН по спеціальним політичним питанням М. Гулдінг, заступник військового радника Генерального секретаря ООН полковник Х. Ауrolа та спеціальний помічник заступника Генерального секретаря ООН С. Тарур [18, с.111]. Вони спостерігали за ситуацією у колишній Югославії, а також допомагали групі зв'язку усунути перешкоди для розгортання миротворчої операції ООН.

Таким чином, Рада Безпеки ООН та Генеральний секретар ООН прагнули виробити єдиний план дій щодо колишньої Югославії. Діяльність офіцерів зв'язку у СФРЮ в якості військових спостерігачів дозволила

зібрати достатню кількість інформації для вдалого проведення операцій з підтримання миру, надіслати до Боснії і Герцеговини, Македонії, СРЮ, Хорватії Сили ООН з охорони, скоординувати роботу гуманітарних організацій.

Військові спостерігачі від різних міжнародних організацій також перебували на аеродромах у Боснії і Герцеговині та Хорватії. Зокрема, в резолюціях Ради Безпеки ООН впродовж 1991-1995 рр. заборонялись будь-які військові польоти у повітряному просторі Боснії і Герцеговині, Хорватії та СРЮ. Тому для нагляду за виконанням цих заборон на аеродромах були розміщені групи спостерігачів від ООН та Місії спостереження Європейського співтовариства [19, с.129]. Військові спостерігачі контролювали польоти над республіками колишньої Югославії, проводили інспекційні дії щодо вантажу, який перевозили літаки. Значну допомогу отримували від НАТО, який за допомогою технічних засобів стежив за польотами у повітряному просторі Балкан. Всю отриману інформацію Північноатлантичний альянс передавав до спеціально створеного при штабі СООНО у Загребі Центру контролю та координації спостереження [19, с.129-130].

Важливим рішенням Ради Безпеки ООН у напрямі організації захисту мирних жителів стало створення у 1992 р. у Боснії і Герцеговині та Хорватії спеціальних районів під захистом ООН. Так, на території Хорватії згідно умов плану посланця Генерального секретаря ООН у колишній Югославії у процесі врегулювання конфлікту у 1991-1993 рр., співголови Міжнародної конференції по колишній Югославії С. Венса були організовані три захищені зони у Західній і Східній Славонії та Сербській Країні. Означені райони Рада Безпеки ООН поділила на чотири сектори "Захід", "Схід", "Північ", "Південь" [20, с.308]. Крім того, у Хорватії Рада Безпеки ООН окремо виділяла так звані "рожеві зони" – території, підконтрольні сербському уряду. У Боснії і Герцеговині Рада Безпеки ООН санкціонувала утворення так званих "безпечних зон" навколо міст Горажде, Сараєво, Сребреніца, Тузла, Жепа, Біхач [21].

Також з початком міжетнічного конфлікту в колишній Югославії було організовано діяльність миротворчих батальйонів ООН на внутрішніх і зовнішніх кордонах держав СФРЮ. До складу місії входили військовослужбовці, представники цивільної поліції та військові спостерігачі, які контролювали загальну ситуацію та здійснювали імміграційні і митні функції на міжнародних кордонах, які співпадали з кордонами районів охорони сил ООН. При організації прикордонного контролю спостерігачі часто стикались з труднощами, що були пов'язані з протидією місцевої влади у Боснії і Герцеговині та Хорватії [22, с.132].

Крім функцій, передбачених мандатом, військові спостерігачі збирали повідомлення від біженців, переселених осіб, свідків злочинів про масові підпали, руйнацію будинків і церков, про збройні напади на цивільне населення, вбивства, акти насилля [22, с.134]. На основі отриманої інформації, яка передавалась до гуманітарних і правозахисних організацій, Рада Безпеки ООН зі згоди Генерального секретаря ООН резолюцією 1993/7 від 23 лютого 1993 р. санкціонувала створення Комісії із захисту прав людини [23, с.291]. Для спостереження за ситуацією у сфері дотримання прав людини, Генеральний секретар згідно пункту 32 означеної резолюції призначив Спеціальним доповідачем у справах людини колишнього прем'єр-міністра Польщі Т. Мазовецького [23, с.291]. Він мав контролювати надходження до Генерального секретаря ООН інформації від неурядових міжнародних організацій та військових спостерігачів про порушення Женевських конвенцій 1949 р., про становище мирних жителів в зонах військових дій.

Координуючу роль у діяльності представників різних міжнародних організацій з травня 1992 р. здійснювали Сили ООН з охорони. Їх поява була визначена резолюцією 743 (1992) та підтверджена Генеральним секретарем ООН. До виконання своїх обов'язків Сили ООН з охорони (далі – СООНО) приступили у червні 1992 р. [18, с.121]. СООНО діяли на території всіх колишніх югославських республік, окрім Словенії. Штаб-квартира СООНО знаходилась у Загребі, вони були підконтрольні Раді Безпеки ООН. Спочатку мандат Сил ООН з охорони передбачав розгортання військових і громадянських підрозділів у Хорватії, які мали підтримувати мир та безпеку, охороняти мирних жителів від збройних нападів. У 1992 р. відбулось розширення мандату СООНО за рахунок збільшення територій, підконтрольних уряду Хорватії. Це викликало певні зміни у функціях контингентів СООНО. Крім створення умов для безпечного існування цивільних осіб, військовослужбовці почали слідкувати за проходом населення до районів, які знаходились під охороною ООН, виконували митні та імміграційні функції у прикордонних районах, контролювали процес демілітаризації Превлакського півострова і виконання домовленостей про припинення вогню [24].

У червні 1992 р. до мандату СООНО була включена територія Боснії і Герцеговини [25]. Головними завданнями для працівників Сил ООН з охорони в цій республіці колишньої СФРЮ були: забезпечення функціонування аеропорту в Сараєво; супровід вантажів з гуманітарною допомогою; співпраця з Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ) та Міжнародним Комітетом Червоного Хреста; контроль за становищем мирного населення у "безпечних зонах", створених навколо боснійських міст Біхач, Горажде, Жепа, Сараєво, Сребреніца, Тузла.

Наприкінці 1992 р. підрозділи СООНО були розгорнуті у Сербії і Чорногорії та колишній югославській республіці Македонії. Тут миротворці СООНО головним чином стежили за ситуацією на кордонах між державами колишньої югославської федерації та контролювали потоки біженців і переселених осіб [26].

Місія СООНО на території колишньої Югославії тривала до 31 березня 1995 р., коли Рада безпеки ООН прийняла рішення про їх реорганізацію. На їх основі були створені три різні самостійні миротворчі місії у Боснії і Герцеговині, Македонії та Хорватії. Так, у Боснії і Герцеговині з грудня 1995 р. і до 1998 р. на основі резолюції 1035 (1995) почали діяти Спеціальні міжнародні поліцейські сили ООН та Відділ з громадянських питань ООН [27]. На території Хорватії впродовж березня 1995 – січня 1996 рр., зокрема у районах Східної Славонії, Барань та Західного Срема, перебувала Місія ООН з відновлення довіри [28]. У січні 1996 р. дана миротворча місія була замінена на Тимчасову адміністрацію ООН для Східної Славонії,

Баранї та Західного Срема. Щодо Македонїї, то тут впродовж 1995-1999 рр. розміщувались Сили превентивного розгортання ООН, які контролювали загальну ситуацію у державі [29].

Специфічною рисою всіх миротворчих операцій ООН на території колишньої Югославії у першій половині 1990-х рр. було входження до складу місій військових підрозділів, представників міжнародних організацій та цивільної поліції, військових спостерігачів, співробітників місцевого рівня. Подібний склад миротворчих операцій був визначений особливостями міжетнічного конфлікту в СФРЮ та масовими порушеннями прав людини під час воєнних дій. Працівники місій у Боснії і Герцеговині та Хорватії мали не лише спостерігати за виконанням військових аспектів мандату (наприклад, за демілітаризацією районів захисту ООН та "безпечних зон"), а й повинні були надавати будь-яку допомогу гуманітарним організаціям, сприяти звільненню полонених з концтаборів та центрів затримання, сприяти процесу повернення біженців і переселених осіб.

Одним із напрямків діяльності в ході воєнних дій у колишній Югославії, яку координувала ООН, був захист мирного населення, забезпечення його прав і надання гуманітарної допомоги. Мандат військових спостерігачів ООН та Місії спостереження Європейського співтовариства, СООНО, цивільної поліції ООН в контексті підтримання миру і безпеки, передбачав і захист мирних жителів. У цьому напрямку більш дієвою була робота УВКБ, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Комісії із захисту прав людини, різних правозахисних і гуманітарних організацій.

УВКБ з початку бойових дій у колишній югославській федерації активно займалось проблемою біженців та насильницьки переміщених осіб. У співпраці з Радою Безпеки ООН та СООНО, представники УВКБ сприяли розміщенню мирного населення у "безпечних зонах" на території Боснії і Герцеговини та у районах Хорватії, які перебували під захистом ООН. Також співробітники УВКБ за сприяння місцевої влади у державах колишньої СФРЮ організували табори для переселенців у Сербії і Чорногорії, Македонії, Албанії, вирішували питання, пов'язані з перетином кордонів та з поверненням до місць проживання.

УВКБ досить тісно співпрацювало з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста стосовно надання невідкладної гуманітарної допомоги до районів, які найбільше постраждалих від воєнних операцій. Міжнародний Комітет Червоного Хреста встановив контакти з організаціями Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у Боснії і Герцеговині та Хорватії, що значно розширило діяльність гуманітарних організацій на місцях. Конвої Міжнародного Комітету Червоного Хреста часто супроводжувалися підрозділами СООНО, які мали право застосовувати зброю для самооборони та для захисту вантажів у разі нападу [30, с.220]. Це було пов'язано з активними військовими діями і не бажанням конфліктуючих сторін давати дозвіл на проїзд гуманітарних місій. Сили ООН з охорони сприяли проїзду представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста, правозахисних організацій "Хьюман райтс вотч", "Хельсинки вотч", "Лікарі без кордонів" до місць утримання заарештованих, до концтаборів чи до міст, які знаходились в облозі. У такий спосіб працівники різних організацій отримували можливість надати мирному населенню негайну медичну допомогу, передати ув'язненим одяг, продукти харчування, медикаменти.

Робота Комісії ООН зі справ людини та Спеціального доповідача по колишній Югославії була спрямована як на захист прав людини, так і на розслідування повідомлень про порушення Женевських конвенцій. Для цього були створенні групи по гуманітарній кризі для системного збору інформації про порушення у сфері прав людини у Боснії і Герцеговині, СРЮ, Македонії, Хорватії [31, с.194]. Зібрані дані передавались Спеціальному доповідачеві, який звітував перед Радою Безпеки ООН. Діяльність груп для системного збору інформації дозволила Міжнародному Комітету Червоного Хреста, УВКБ та правозахисним організаціям під егідою ООН звільнити значну кількість незаконно заарештованих осіб [32, с.306].

Слід відзначити, що захист мирного населення під час міжетнічного конфлікту в колишній Югославії у першій половині 1990-х рр. потребував від міжнародної спільноти застосування військової сили. Причинами цього були: тривала облога міст, невиконання ворогуючими сторонами домовленостей про вивід важкої артилерії з "безпечних зон", взяття у заручники персоналу СООНО, необхідність налагодити безперебійне постачання гуманітарних вантажів. Саме ці фактори спонукали Раду Безпеки ООН та НАТО до проведення спільних військових операцій [33, с.31-32]. Це рішення Ради Безпеки ООН і НАТО викликало неоднозначну реакцію у світі, бо представники багатьох країн світу наголошували на можливості проведення більш інтенсивного діалогу зі сторонами конфлікту щодо початку мирних переговорів. Одним із прикладів спільних військових дій ООН і НАТО було нанесення повітряних ударів авіацією НАТО по позиціям боснійських сербів у 1993 р. Внаслідок цього боснійські серби зняли облогу з м. Сараєво і почали проводити демілітаризацію спеціально визначених "безпечних зон".

У будь-якому разі, військові операції ООН і НАТО стали вимушеним кроком, оскільки до облогових районів доступ міжнародних організацій був закритий, населення перебувало на межі гуманітарної катастрофи. Також слід зазначити, що серія мирних переговорів під егідою Європейського співтовариства щодо відкриття доступу до облогових міст чи щодо припинення вогню по цивільним об'єктам результатів не мала [20, с.300-334].

Рада Безпеки ООН постійно координувала роботу різноманітних організацій у зоні військових дій у відповідності до потреб мирних жителів. Співробітники правозахисних організацій, зокрема "Хьюман райтс вотч" та "Хельсинки вотч", впродовж першої половини 1990-х рр. зібрали великий обсяг інформації щодо кількості загиблих та поранених, біженців, ситуації в республіках колишньої Югославії. Представники цих установ проводили бесіди з біженцями та переселеними особами у таборах для біженців, отримували постійні повідомлення від свідків злочинів про факти масового насилля і порушення прав людини [34, с.199-212]. Їх діяльність була пов'язана з роботою Міжнародного Комітету Червоного Хреста, УВКБ, СООНО, ЄС.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста на основі отриманих даних з різних джерел складав списки зниклих без вісті осіб, передавав до УВКБ інформацію про рідних біженців, проводив реєстрацію бажаючих повернутись до рідних місць, визначав розміри гуманітарної допомоги і відслідковував загальне становище всіх груп населення у колишній Югославії [30, с.218-224]. УВКБ при сприянні інших організацій намагався вирішити весь комплекс проблем, пов'язаних з біженцями та переселеними особами. Зокрема, проводив тривалі переговори з хорватською та боснійською владою про можливість повернення цивільного населення. З цією метою робітники УВКБ вивчали умови на місцях колишнього проживання цієї категорії населення, слідували за особами, які повертались. Особливо складними при поверненні біженців залишались питання про подолання бюрократичних перешкод з боку місцевої влади та надання переселеним особам статусу біженців.

Паралельно міжнародні організації проводили роботу із вивчення гуманітарної ситуації як в зонах військових дій, так і на тих територіях, де конфлікт вже завершився. Акцент робився на збір та аналіз інформації про можливість мирного і безпечного співіснування різних етнічно-релігійних груп.

Під час проведення гуманітарних і миротворчих місій, представники різних організацій отримували дані про скоєння військових злочинів. Основними джерелами подібної інформації були бесіди з жертвами злочинів, інтерв'ю з біженцями, повідомлення з ЗМІ, дослідження військових журналістів, звіти підрозділів СООНО та міжнародних спостерігачів. Інформація про злочини викликала збентеження світової спільноти, тому що у зоні локальних дій діяли концентраційні табори, в яких масово знищували людей за етнічними і релігійними мотивами, сотні тисяч мирних жителів ставали жертвами широкомасштабних злочинів.

Тому Рада Безпеки ООН, керуючись отриманою інформацією, створила Комісію експертів ООН [35]. Вона мала провести детальне розслідування на місцях масових злочинів, організувати низку місій для збору документів і речових доказів для підтвердження фактів порушення Женевських конвенцій. При цьому Рада Безпеки ООН залучила до співпраці з Комісією експертів ООН Комісією ООН із захисту прав людини та її Спеціального доповідача по колишній Югославії, групи дій по правам людини, УВКБ та правозахисні організації. Подібний підхід значно розширив можливість і територію роботи Комісії експертів. Детальна інформація про військові злочини часто надходила від Спеціального доповідача, який направляв у різні райони своїх представників. Вони координували свою роботу з групами дій по правам людини, Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців. Така структура роботи забезпечила послідовний і комплексний підхід до вивчення ситуації у колишній Югославії та до збору даних; сприяла детальному та поглибленому розслідуванню військових злочинів. Співпраця різних агенцій визначалась ООН у межах мирного процесу врегулювання конфлікту, тому робота представників міжнародних організацій доповнювала діяльність Комісії експертів ООН.

Владні кола Боснії і Герцеговини, Хорватії, СРЮ також були залучені до процесу роботи по розслідуванню масових порушень Женевських конвенцій. Проте керівники держав, генерали армій, офіцери поліції, чиновники різних рівнів відкидали свою причетність до організації військових злочинів, приховували речові докази та документи. Позитивним було те, що хорватський, сербський, боснійський уряди проводили окремі внутрішні розслідування щодо скоєння військових злочинів. Перевага надавалась незначним випадкам загибелі населення чи "гучним" справам.

Наслідком роботи Комісії експертів ООН стало створення у травні 1993 р. Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (далі – МТКЮ). Із пропозицією щодо появи такого органу неодноразово виступали керівники Міжнародної конференції по колишній Югославії С. Венс та Д. Оуен [36, с.146]. Комісія експертів ООН у листі до Генерального секретаря ООН рекомендувала створити військовий трибунал по злочинам у колишній Югославії [37, р.2]. Генеральний секретар та Рада Безпеки ООН постійно закликали уряди Боснії і Герцеговини, Сербії і Хорватії ефективно співпрацювати з МТКЮ. Для координації роботи у колишніх югославських республіках були відкриті представництва офісу головного прокурора Гаазького трибуналу. Таким чином, розслідування військових злочинів мало проводитись як на міжнародному, так і на державному рівнях за участі експертів і фахівців з країн-членів ООН і ЄС. Розслідування військових злочинів у колишній Югославії стало логічним кроком у координуючій роботі ООН щодо врегулювання ситуації у колишній Югославії.

Таким чином, можна стверджувати, що ООН виконувала роль координуючої організації у врегулюванні кризової ситуації у колишній Югославії у першій половині 1990-х рр. У цій діяльності ООН основними напрямками роботи були: спостереження за ситуацією у зонах військових дій; організація захисту мирного населення; співпраця з гуманітарними організаціями; розслідування військових злочинів. Такий підхід дозволив ООН, враховуючи особливості міжетнічного конфлікту у 1991-1995 рр., ефективно організувати і спрямувати роботу міжнародних організацій на подолання кризових явищ у колишній Югославії.

Джерела та література

1. Балдинюк О.В. Гуманітарна діяльність ООН у контексті врегулювання збройних конфліктів (1990-2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 "Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку" / Балдинюк Олександр Васильович ; Інститут міжнародних відносин. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 13 с.
2. Безрученко В.І. Політика міжнародного співтовариства по урегулюванню конфлікту в Боснії та Герцеговині (1992-1995 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 "Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку" / Безрученко Віктор Іванович ; Інститут міжнародних відносин. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 11 с.
3. Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: Навч. посібник / В. Бруз. – К. : Либідь, 1995. – 111 с.

4. Маначинский А.Я. Югославия: приговор вынесен / А. Маначинский. – К. : Изд. дом "Румб", 2005. – 288 с. – (Необъявленные войны).
5. Шилова А.В. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / Шилова Алла Василівна ; Інститут історії України. Національна Академія Наук України. – К., 1998. – 21 с.
6. Білоцький С.Д. Міжнародно-правове регулювання співробітництва регіональних організацій колективної безпеки з ООН (на прикладі миротворчих операцій НАТО у Південно-Східній Європі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнародне право" / Білоцький Сергій Дмитрович ; Інститут міжнародних відносин. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 19 с.
7. Німченко А.В. Концептуальні засади та політика США щодо миротворчої діяльності ООН : : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 "Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку" / Німченко Андрій Володимирович ; Інститут міжнародних відносин. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 11 с.
8. Барышев А.П. Разрушение Югославии и ООН / А. Барышев. – М. : Общество дружбы и развития сотрудничества с зарубежными странами, 2007. – 135 с.
9. Заемский В.Ф. Миротворческая деятельность ООН: теория и практика (Опыт, механизм, перспективы) : Дисс. к.полит.н.: 23.00.04 : Москва, 2005. – 126 с. [Електронний ресурс] / В. Заемский // Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/126287.html>. – Назва з екрана.
10. Новиков С.С. Миротворческие миссии ООН на Балканах в 1991-1998 гг. : Дисс. к.и.н. : 07.00.03: Владимир, 2003. – 199 с. / С. Новиков // Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/65528.html>. – Назва з екрана.
11. Peace-keeping. – Third edition. – Published by the United Nations Department of Public Information. – New York, NY 10017. — 762 p.
12. Leurdijk A.D. The United Nations and NATO in Former Yugoslavia. Partners in International Cooperation / A.D. Leurdijk. – Netherlands Atlantic Commission. Netherlands Institute of International Relations "Clingendae". – The Hague, The Netherlands, 1994. – 106 p.
13. The United Nations and the situation in the former Yugoslavia. – Reference paper. – Rev.4. – Department of Public Information. – 341 p.
14. United Nations Peace-keeping. Information Notes. – Rev.4. – Department of Public Information, 1995.
15. Див. детальніше – Шимкевич К.О. Роль ООН у вирішенні проблеми військових злочинів під час міжетнічного конфлікту в Югославії (1990-ті рр.) / К. Шимкевич // Південний архів. Історичні науки: Збірник наукових праць – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Випуск 30. – С. 21-26.
16. Резолюция 721 (1991) от 27 ноября 1991 года Совета Безопасности ООН // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/1991/res721.pdf>. – Назва з екрана.
17. Резолюция 724 (1991) от 15 декабря 1991 года Совета Безопасности ООН // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/1991/res724.pdf>. – Назва з екрана.
18. Очередной доклад Генерального секретаря, представленный во исполнение резолюции 721 (1991) Совету Безопасности (4 февраля 1992 года) // Гуськова Е. Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. –С. 111-121.
19. Доклад Генерального секретаря во исполнении резолюции 781 (1992) Совету безопасности (5 ноября 1992 года). // Гуськова Е. Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. –С. 128-131.
20. Л.Ф. Гайдуков Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки): Підручник / Л. Гайдуков, В. Кремень та ін. – К. : Либідь, 2001. – С. 300-334.
21. Резолюция 824 (1993) от 6 мая 1993 года Совета Безопасности ООН // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1993/res824.htm>. – Назва з екрана.
22. Очередной доклад Генерального секретаря во исполнении резолюции 743 совету безопасности (24 ноября 1992 года) // Гуськова Е. Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. – С. 131-135.
23. Записка Генерального секретаря (8 сентября 1993 года) // Гуськова Е. Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.2. – С. 291-296.
24. Резолюция 743 (1992) от 21 февраля 1992 года Совета Безопасности // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1992/res743.htm>. – Назва з екрана.
25. Резолюция 758 (1992) от 8 июня 1992 года Совета Безопасности // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1992/res758.htm> – Назва з екрана.
26. Резолюция 795 (1992) от 11 декабря 1992 года Совета Безопасности // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1992/res795.htm>. – Назва з екрана.
27. Резолюция 981 (1995) Совета Безопасности от 31 марта 1995 года // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1995/res981.htm>. – Назва з екрана.
28. Резолюция 1035 (1995) Совета Безопасности 21 декабря 1995 года // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1995/res1035.htm>. – Назва з екрана.
29. Резолюция 983 (1995) Совета Безопасности от 31 марта 1995 года // Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1995/res983.htm>. – Назва з екрана.
30. Доклад Генерального секретаря о положении в области прав человека в Хорватии, представляемый во исполнении резолюции 1019 (1995) Совету Безопасности (21 декабря 1995 году) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. –С. 212-224.
31. Доклад Генерального секретаря, представляемый в соответствии с резолюцией 1019 (1995) Совету Безопасности (23 августа 1995 года) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. –С. 191-199.
32. Второй периодический доклад о положении в области прав человека на территории бывшей Югославии, представленный Специальным докладчиком Комиссии по правам человека г-ном Т. Мазовецким в соответствии с

- пунктом 32 резолюції 1993/7 Комісії від 23.02.1993г. // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.2. – С. 302-309.
33. Див. детальніше – Шимкевич К.О. Миротворча діяльність НАТО в Югославії в рамках політики підтримання регіональної безпеки / К. Шимкевич // Україна – НАТО: питання євроатлантичної інтеграції України. Матеріали інформаційно-просвітницького семінару 30 жовтня 2008 р. "Роль суспільства у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України". – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – С. 31-32.
  34. Доклад Генерального секретаря, представляемый во исполнении резолюции 1019 (1995) Совету Безопасности, о нарушении международного гуманитарного права в районах Сребреницы, Жепы, Баня-Луки Сански-Моста (27 ноября 1995 года) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. – С. 199-212.
  35. Резолюция 780 (1992) от 6 октября 1992 года // Режим доступа: <http://www.un.org/russian/documen/scresol/res1992/res780.htm>. – Назва з екрана.
  36. Доклад Генерального секретаря о Нью-Йоркском раунде мирных переговоров по Боснии и Герцеговине 3-8 февраля 1993 года (8 февраля) // Гуськова Е.Ю. Международные организации и кризис на Балканах: Документы: В 3-х т. / Е. Гуськова. – М.: Индрик, 2000. – Т.1. – С. 145-149.
  37. Letter dated 9 February 1993 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. – S/25274. – 2 р.

Шимкевич К. А. Координирующая роль ООН в урегулировании кризисной ситуации в бывшей Югославии (первая половина 1990-х гг.)

Статья посвящена исследованию одной из сторон работы ООН в урегулировании "балканского кризиса" в первой половине 1990-х гг. Основной акцент сделан на раскрытие особенностей деятельности ООН как координирующего центра в объединении усилий международных организаций в преодолении кризисной ситуации в бывшей югославской федерации.

Ключевые слова: бывшая Югославия, массовые нарушения, Силы ООН по охране, "безопасные районы" ООН.

Shimkevich K. O. The coordinating role of the United Nations in the settlement of the crisis situation in the former Yugoslavia (first half of the 1990s)

Article is devoted the one of United Nations aspects of activity in the settlement of the "Balkan crisis" in the first half of the 1990s. The main accent made on disclosing features of the United Nations as coordinating centre in association of efforts of international organizations in overcoming the crisis situation in the former Yugoslavian federation.

Key words: former Yugoslavia, mass infringements, Forces of the United Nations on protection, "safe zones" the United Nations.

УДК 94:341.76“1995”

В. В. Забара

**ПЕРЕДУМОВИ ДЕЙТОНСЬКИХ МИРНИХ ПЕРЕГОВОРІВ
(ЛИПЕНЬ-ЖОВТЕНЬ 1995 Р.)**

Стаття присвячена виявленню головних передумов початку мирних переговорів між делегаціями республіки Боснії і Герцеговини, Республіки Хорватії і Союзної Республіки Югославія на військово-повітряній базі ВПС США Райт-Петерсон в м. Дейтон, штат Огайо. У статті розглянуто зміни у воєнно-політичній ситуації в регіоні Західних Балкан у липні-жовтні 1995 року.

Ключові слова: Дейтонська мирна угода, зона безпеки, миротворчі сили, Республіка Сербська, Боснійська Країна, Федерація Боснії і Герцеговини, «UNPROFOR», військово-повітряні сили, Союзна Республіка Югославія.

Дейтонські мирні угоди стали важливою подією в історії Західних Балкан. Саме ці мирні угоди, реалізовані на практиці, припинили криваву громадянську війну в Боснії і Герцеговині. Вони завершили болісний розпад Югославської федерації і встановили нову систему міждержавних відносин між трьома республіками колишньої Югославії: Хорватією, Сербією та Боснією і Герцеговиною. Кілька років численні іноземні посередники та міжнародні організації не могли змусити ворогуючі сторони почати мирні переговори. На четвертий рік війни переговорний процес нарешті почався та увінчався успіхом, коли завдяки енергійному зовнішньому втручанням докорінним чином була змінена воєнно-політична ситуація в регіоні.

Проблема переговорного процесу на військово-повітряній базі ВПС США в м. Дейтон має певний історіографічний доробок. Серед вітчизняних фахівців проблематику етнічних конфліктів на Балканах досліджував Л. Маначинський, який є автором статей і монографій, присвячених проблемам реалізації мирних угод на території колишньої Югославії [1].

Досліджувана проблема знаходиться в центрі уваги сербських, хорватських та боснійських наукових установ. Так, важливими для розуміння цієї балканської проблеми в світлі міжнародних відносин є роботи юриста-міжнародника професора Смілі Аврамової – багаторічної радниці Слободана Мілошевича з цих питань [2]. Вагому фактологічну роль для дослідження відіграли журналістські матеріали та розслідування.